

DRAGO KOS

»Zeleni internacionalizem«

Ekološke omejitve in možnosti socialne organizacije prostora (Environmental Constraints and Opportunities in the Social Organization of Space) Udine, 7-10. junij 1989.

Barvne oznake različnih političnih usmeritev so nedvomno prikladne za hitro komunikacijo in zaradi tega se tak način razpravljanja hitro udomači. To velja tako za dežele, kjer se v političnem prostoru pojavlja celoten barvni spekter, prav tako pa tudi tam, kjer prevladuje zgolj ena barva. Enostavnost in lahkotnost takšnih barvnih oznak je seveda precejšnja poenostavitev, vendar praktičnost odtehta nevarnost poenostavljanja. Ne preseneča torej, da se tovrstna praksa pojavlja tudi v resnejših (socioloških) razpravah o novih sociopolitičnih pojavih.

Nikakršno naključje ni, da se v novejšem času v mnogih razpravah vedno pogosteje pojavlja zelena barva. Dogaja se tudi, da osnovne (tradicionalne) barve dobivajo bolj ali manj izrazit zeleni odtenek. Lahko bi rekli, da se celoten političen spekter pomika proti zeleni. Skratka, dodajanje zelene je v zadnjem času očitno konjunkturna praksa. Kljub ironiji v zadnji ugotovitvi pa zaradi tega, ker z dodajanjem zelene lahko dobimo popolnoma nove barve, je to nedvomno zelo pomemben trend, ki se bo v bodoče, upajmo, še krepil. Če sklepamo po nekaterih znamenjih (npr. Kučanov govor v Tacnu), se bo poleg osnovne zelene pri nas pojavila tudi vijoličasta barva, mešanica rdeče in zelene.

Sociološka konferenca v Udinah je prodiranje zelene barve v razmišljanja nedvomno zelo nazorno potrdila. Po tem srečanju bi lahko celo predvidevali, da ima zelena internacionala veliko možnost. To ni zgolj ceneno poigravanje s starimi simboli in gesli, ampak sprememba, ki jo lahko argumentirano utemeljujemo. Srečanje v Udinah je veliko prispevalo prav v tej smeri.

V skupini, ki je razpravljala o ekoloških gibanjih, je kot osnovna ugotovitev prevladovala teza, da problemi okolja – na žalost in istočasno tudi na srečo – nima-jo meja. To seveda ni izvirna ugotovitev, prej bi lahko rekli, da je o tem že doseženo soglasje na mednarodni ravni. Velika (nepremostljiva) razhajanja se pojavljajo na drugem, t. j. operacionalnem nivoju, ko naj bi se v svetovnem merilu tudi dogovorili o strategiji zmanjševanja te grozeče kumulativne nevarnosti. Tu obstaja veliko neskladje med spoznano nujnostjo in akcijsko ter institucionalno usposobljenostjo. Razlogi za razhajanje so zelo resni, zadevajo samo jedro razvojne paradigme razvitejšega zahodnega, kot tudi izrazito »progresistično« usmerjenega socialističnega sveta. Pričakovanje hitrih rešitev je nedvomno utopistično. Ker pa je precej strokovnjakov prepričanih, da časa ni več na pretek, je problematika toliko bolj pereča.

Pravzaprav je za učinkovito reševanje nakopičene ekološke problematike

bistvenega pomena prav določitev količine preostalega časa, ki je še na voljo. Domnevamo, da bo v bližnji prihodnosti prav to ena temeljnih dilem. Odgovor na to vprašanje je odvisen od ocene dosedanje obremenitve okolja in projekcije bodočih trendov. Med prevladujočimi mnenji, ki ob nadaljevanju dosedanega enostranskega odnosa do narave kot neomejenega vira predvidevajo katastrofalne posledice, je bil toliko bolj kontrasten t. i. tehnološki optimizem, ki sicer prav tako priznava resnost ekološke degradacije, vendar vidi rešitev v novih čistih tehnologijah. Osnovna predpostavka je, da je klasična industrijska tehnologija res osnovni vzrok obsežnega onesnaževanja, vendar pa bo nova tehnološka generacija upoštevala tudi ekološko komponento. Še več, prav nove tehnologije bodo bistveno prispevale k sanaciji sedanjega stanja. Iz tega sledi, da ni razloga za paniko – ekološke probleme bo rešil razvoj sam.

Zagovorniki takšnega tehnološkega optimizma so bili v izraziti manjšini, tako da se resna diskusija med dvema tako različnima konceptoma niti ni mogla razviti. Omenjam ga predvsem zaradi tega, ker lahko ob enoglasnem opozarjanju o katastrofičnosti ekološke problematike spregledamo nekatere »neprijetne« pojave, ki spremljajo rastočo ekološko zavest.

Sociologe seveda zlasti zanima mobilizacijski potencial ekološke problematike. V tej točki se razprava o ekologiji združuje z že nekaj časa aktualno debato o novih socialnih gibanjih, ki je (bila) dokaj aktualna tudi pri nas. Razprava v Udinah se je dotaknila osnovnih teoretičnih predpostavk novih socialnih gibanj kot socialnih inovacij, ki spreminjajo tradicionalni politični prostor. To pomeni, da tudi klasični politični subjekti (tradicionalne partije in država) po dokaj uspešnem prodoru (zlasti zelenih gibanj) niso in ne morejo biti več isto, kar so bili prej. Ne glede na to, ali novost sprejemajo ali zavračajo, morajo pri svojem delovanju nove okoliščine upoštevati. V določeni meri velja ta determinizem tudi za socialistične države. (Na osnovi prikazov prisotnih referentov se zdi, da pri tem izstopata Madžarska in Jugoslavija.)

Teoretično inspirativen je bil John A. Hannigan (Univerza v Torontu), ki je v svojem prispevku predstavil model, s pomočjo katerega diferencira ekološka gibanja. Model je seveda poenostavitev, upošteva zgolj dve dimenziji: a) modernost – antimodernost in b) utopičnost – reformizem, vendar pa je spoznavno koristen, ker zajema bistvene ideološke usmeritve, ki se pojavljajo pod zelenim pokrivalom.

Vpliv množičnih medijev na kreiranje ekološke zavesti in mobilizacijskega potenciala je analiziral Ismo Kantola. Opozoril je predvsem na večkratno posredovanost vedenja o ekološki problematiki in ekoloških konfliktih, kar neredko bistveno determinira tudi način in stopnjo mobilizacije. Kantola je ugotovil, da je publiciteta zelo odvisna od tega, ali je v posamezni konfliktni situaciji jasno, kdo bo »zmagovalec«. Če je primer bolj kompleksen in torej ni mogoče določiti zmagovalca, je publiciteta zelo majhna. Že samo ta ugotovitev zelo dobro ilustrira slučajnost formiranja ekološke zavesti, kot jo formirajo masovni mediji. Njihova vloga pa je zelo pomembna predvsem zaradi »posredniške« vloge med znanostjo in publiko, ki velikokrat določa kritičnost konkretnega ekološkega problema.

Precej zanimanja so vzbudile informacije o ekoloških gibanjih v socialističnih deželah, kar je razumljivo predvsem zaradi tega, ker je na Zahodu vsaka novica o pojavu novega političnega subjekta v »totalitarnih« državah tudi med družboslovci še vedno svojevrstno presenečenje. Drugi razlog izhaja iz slabe obveščenosti o obsegu ekološke degradacije v industrijsko razvitih socialističnih okoljih. Vendar pa je dokaj močan vtis, da so razlike med Vzhodom in Zahodom tolikšne, da je

diskusija zelo otežena. Refleksija dogajanja na Vzhodu je še zelo majhna, najpogostejši so predvsem opisi dogajanja, oz. pojavljanja različnih ekološko motiviranih gibanj, ki se v večji ali manjši meri zgledujejo po zahodnih vzorih, čeprav je mobilizacijski naboj nedvomno lasten, tj. izviren. Zanimiva je zlasti ugotovitev madžarskega predstavnika, da so do nedavnega ekološka gibanja v tej državi pritegovala opozicijske sile, ki niso imele drugih kanalov in institucij za svoje delovanje. Kot najizrazitejši primer je navedel primer gradnje jezua na Donavi. Nasprotovanje temu projektu je dobilo množično podporo tudi zaradi tega, ker je bil to eden redkih legalnih načinov nasprotovanja režimski politiki. S sproščanjem političnega prostora tudi za druge opozicionalne skupine (stranke), se bo situacija spremenila, tj. razjasnila. Nedvomno pa so socialistične države tudi glede ekološke problematike v posebnem položaju, to pa zaradi skupne strukturne značilnosti, ki se najizraziteje kaže v nezmožnosti postopnih (evolucijskih) sprememb. Za dejansko uspešno ekološko sanacijo pa so potrebne bistvene spremembe »socialistične razvojne doktrine«. S tega vidika so te družbe v dosti težjem položaju – kljub objektivno nižji stopnji obremenjenosti okolja. Tipičen paradoks teh družb se je npr. že pokazal na Poljskem, kjer opozicija, ki ima podporo predvsem v delavskih slojih, ekologijo zaradi razumljivih kratkoročnih interesov potiska v drugi plan – kljub nekaterim zelo izrazitim ekološkim problemom. Prioritetno reševanje letih objektivno še ne more biti glavni interes opozicionalnega delavskega gibanja Solidarnost. Prav gotovo so tovrstne blokade značilne tudi za naše razmere. Z njimi si lahko pojasnimo tudi nekatere slovenske ekološke »posebnosti« (Jesenice, Kidričevo, Zasavje ...)

Zaradi tesne in nazorne povezave med političnim sistemom in ekonomijo v socializmu se na teh primerih najbolj jasno tudi pokaže, da ekološka problematika ni zgolj še eno področje družbenega življenja, ki se je nekako samo po sebi intenziviralo ob koncu dvajsetega stoletja, temveč je ta problematika dejansko potlačena dimenzija dosedanjega »osupljivega« eksponencialnega novoveškega družbenega razvoja.

Vsako resnejše razpravljanje o ekološki problematiki, ki presega opisovanje in zgražanje zaradi umazane narave, zadene ob bistvena vprašanja obstoja in razvoja modernih in modernizirajočih se družb. Časa za razrešitev ni več veliko, in prav zaradi tega je potrebno usmeriti vse napore v iskanje pozitivnih, tj. sanacijskih programov. Gibanja »proti« s tega vidika niso dovolj, ker dejansko ne dajejo alternativnih rešitev, temveč poizkušajo zgolj blokirati dosedanjo ekološko nesprejemljivo prakso. Takšen negativistični pristop je seveda nerealen, ker si težko predstavljamo, da bi kjerkoli uspela politika, ki bi predpostavljala nekakšen retrogradni utopizem.

Sposobnost anglosaksonskega pragmatizma, ki operacionalno razmišlja tudi v situacijah, ko mnogim ne pride na pamet nič drugega kot jadikovanje nad zgrešenim razvojem, je prišla do izraza tudi na tej konferenci. Lester Milbrath iz ZDA, ki se je dolga leta (40 let) ukvarjal z raziskovanjem političnega aktivizma in ki se sedaj že nekaj časa intenzivno posveča prav »ekološkemu aktivizmu«, je predstavil svoj koncept »družbenega učenja« (social learning), ki naj bi omogočal individualno in institucionalno prestrukturiranje na vseh nivojih. Postopne, vendar takojšnje intenzivne spremembe so potrebne, če hočemo še ujeti ekološki vlak. Po njegovem mnenju je tudi zavest o tej nujnosti že dovolj razvita. Presegli smo namreč že prvo fazo ekološke mobilizacije, za katero je bilo značilno predvsem angažiranje žrtev. Sedaj je v teku proces institucionalizacije ekoloških gibanj na nacionalnih, in kar je najbolj pomembno, na internacionalni (globalni) ravni.

Nova politična paradigma na eni strani in nov stil vsakdanjega življenja sta po njegovem mnenju prav tako že realna efekta dosedanjega ekološkega učenja oz. spreminjanja. Kljub temu pa še vedno ni povoda za optimizem, kajti ta proces je šele na začetku. Potrebne bodo še zelo obsežne spremembe in velika prizadevanja. Z zornega kota ekološko najbolj potratne družbe (ZDA) se torej začena nova ekološko senzibilna doba.

Pedagoški prepričljivosti njegovega nastopa se je bilo le težko upreti, kljub temu pa nam pri tej razlagi-manjka eden izmed bistvenih podatkov – kdo naj bi bil nosilec te kompleksne ekološko determinirane transformacije. Če so namreč gibanja lahko uspešna na lokalni in deloma tudi regionalni oz. nacionalni ravni, pa se nedvomno postavlja vprašanje nosilca na mednarodni ravni. Prav tako je vse bolj očitno, da bo ekološko vprašanje še dodatno obremenilo konfliktno razmerje na relaciji Sever–Jug. Ta vprašanja na sami konferenci seveda niso bila razjasnjena, kar tudi ni bil njen namen. Poglavitno je, da si jih začenjamo postavljati. V tem je bil poglaviten pomen prispevka L. Milbratha.

Informacija o konferenci bi bila enostranska, če ne bi omenili tudi prispevka, ki je nedvomno odstopal od usmeritve velike večine prispevkov in razpravljalcev. Stephen J. Appold in John D. Kasarda sta svoj tekst posvetila kritiki ekoloških gibanj v ZDA. S študijem posameznih primerov sta prišla sicer do prehitrega zaključka, da imajo takšna spontana gibanja, omejena na lokalni kontekst, velikokrat zelo negativne posledice, ki bi mu lahko rekli »grupni egoizem«. Gre za znan pojav (NIMBY – not in my backyard / ne na mojem dvorišču), ki ga urbani sociologi pogosto opažamo pri študiju socialnih odnosov v različnih prostorskih skupnostih. Ekološka problematika je nedvomno zelo prikladna za razvoj tovrstnih pojavov, vendar pa to velja zgolj za prvo fazo ekološke mobilizacije, ko protagonisti še ne dojemajo širših dimenzij problematike. NIMBY sindrom lahko glede na že znane analize novih socialnih (ekoloških) gibanj uvrstimo med »otroške bolezni« oz. stranske produkte ekološke mobilizacije na lokalni ravni. Tudi dejstvo, da lahko morebitni uspeh tako inspiriranih akcij privede do razvojno popolnoma zgrešenih odločitev, ni zadosten argument, da bi se strinjali z Appoldom in Kasardo, ki na tej osnovi, rekel bi, enostransko posplošujeta.

Kljub temu pa se mi je zdel njun prispevek koristen, ker je opozoril na spremljevalne pojave, ki jih zagovorniki zelene alternative bodisi spregledajo, ali pa se jim ne zdijo problematični. Poleg t. i. grupnega egoizma, ki ni usmerjen proti preprečevanju ekološko problematičnih posegov, ampak se bori proti njim zgolj v mejah lastnega (zaplankanega) lokalizma, je mogoče govoriti tudi o različnih »zeleno obarvanih totalitarizmih«, ki vsiljivo forsirajo različne variante hitre vrnitve k naravi. Pri tem seveda ni toliko vprašljiva smer, kot način tega zasuka. Tudi o teh plateh ekološke zavesti, oz. bolje rečeno euforije, je bilo govora, čeprav tej temi ni bil posebej posvečen noben prispevek. Prav gotovo pa je analiza takih pojavov zelo pomembna, če naj ekološka mobilizacija postane univerzalen pojav.